

УДК 316.485.26:32.019.5(438+477)

Партико З. В.

Класичний приватний університет

(м. Запоріжжя)

доктор філол. наук, професор

Чи перемогли Україна та Польща в Другій світовій війні?

Анотація. *Об'єктом дослідження є сучасна громадська свідомість, а предметом — оцінка громадською свідомістю участі держав (України та Польщі) в Другій світовій війні. Застосування логіки оцінок дає змогу встановити, що Україна Другу світову війну програла, оскільки незалежності не здобула, хоча її громадяни й брали участь у складі військ антигітлерівської коаліції, яка здобула перемогу. У Польщі проходили децю інші процеси, проте й вона виявилася фактично окупованою радянською армією. Тому виникає закономірне запитання про те, як оцінює завершення Польщею Другої світової війни сучасне населення цієї держави. Аналогічне питання стосується й інших держав центральної Європи, що були членами Варшавського договору. Відповідь на це запитання важлива для вироблення єдиного підходу до висвітлення цього періоду в європейській історичній науці.*

Ключові слова: *Україна, Польща, Друга світова війна, суспільна свідомість, оцінки.*

Вступ. У наш час суспільна (громадянська) свідомість населення України все ще залишається сильно «зараженою» стереотипами ідеології СРСР та сучасної Росії. Це стосується, зокрема, й результатів Другої світової війни. Тому актуальним є подолання, в тому числі й за допомогою ЗМІ, наявних стереотипів вказаної свідомості.

Об'єкт дослідження: суспільна свідомість населення України та Польщі. Контекст: суспільна свідомість населення країн центральної Європи, а також колишніх республік СРСР (крім Росії та Білорусії).

Предмет дослідження: оцінки результатів Другої світової війни в суспільній свідомості громадян України та Польщі. Значення оцінок: держава **виграла** в цій війні чи **програла**.

Мета дослідження: узгодження оцінок щодо результатів Другої світової війни в суспільній свідомості вказаних держав.

Методи дослідження: спостереження, аналіз, методи логіки, зокрема логіки формальної, а також логіки оцінок (логіки абсолютних і логіки відносних оцінок).

Огляд літератури.

Більшість населення сучасної України традиційно вважає, що Україна (квазідержава УРСР, яка в час війни існувала в складі СРСР) у Другій світовій війні виграла. Меншість населення сучасної України до результатів участі України в Другій світовій війні має невизначене ставлення. Одиниці вважають, що Україна в цій війні програла [1-4].

Українські історики, розглядаючи факти Другої світової війни, а також її результати, питання про те, чи перемогла Україна в Другій світовій війні, як правило, стараються або оминати, або залишати невизначеним [5]. Схожою є ситуація й у Польщі [6].

Критерії та шкали оцінювання.

Критеріями перемоги можуть бути:

- захоплення території і/або столиці іншої держави;
- менші втрати в живій силі під час воєнних дій;
- захоплення фінансових і/чи матеріальних цінностей іншої держави;
- захоплення керівника країни, командувача військ супротивника і/чи його сім'ї;
- тощо.

Проте ці фактори передбачають обов'язкову паралельну наявність ще одного фактора, а саме: збереження незалежності своєї власної держави. Адже не можна вважати перемогою ситуацію, коли переможець втратив незалежність сам.

Тому комплексним показником дійсної перемоги є, крім одного чи кількох із перерахованих вище, такий показник, як збереження незалежності своєї нації (народу) на своїй території, тобто існування власної незалежної держави. Думаємо, еквівалентної альтернативи такому комплексному показнику не існує.

Шкала логіки абсолютних оцінок: невизначено; так, виграла або ні; виграла в інтервалі від 0 до 100 балів (в тому числі й «нічия»).

Шкала логіки відносних оцінок: держава А перемогла на X% (балів) більше ніж держава Б; держава А програла на X% (балів) менше ніж

держава Б; держава А перемогла настільки ж (у відсотках чи балах), як і держава Б.

Оцінки участі України в Другій світовій війні.

1. На перший погляд може здатися, що Україна як один із засновників СРСР справді перемогла. Адже офіцер Берест першим (до Єгорова та Кантарів) підняв над Рейхстагом радянський прапор, а генерал Дерев'янка від імені СРСР підписав акт про капітуляцію Японії.

Проте, щоб з'ясувати це, треба детальніше розглянути контекст, в якому Україна стала «незалежною» державою, тобто період громадянської війни 1918–1921 р.

Пригадаймо основні кількісні показники. Так, радянський (більшовицький) уряд 1918 р. в Харкові утворили лише 6—7% від близько 2400 депутатів, скликаних Центральною Радою. Чи можна при 6—7% від загальної кількості депутатів говорити про конституційність рішення та легітимність створення нового уряду? Та й, відповідно до наявних даних, у самому Харкові за більшовиків 1918 р. голосувало лише близько 12% населення.

Оскільки 1918 р. втримати владу в Україні більшовики самостійно жодним чином не могли, то вихід у них був лише один — запросити на підмогу однодумців по класовій боротьбі з північного сходу, тобто з більшовицької Росії. То яким був за фактом статус цієї російської армії? Зрозуміло, що окупаційним, оскільки український більшовицький уряд, що запрошував, був нелегітимним.

Та й яким іншим, крім окупаційного, може бути цей статус, якщо сама російська більшовицька влада легітимною не була. Адже саме вона розпустила російські Установчі збори в січні 1918 р., втративши в такий спосіб свою і так сумнівну легітимність.

Звісно, можна й далі говорити про те, що Україна добровільно ввійшла до складу СРСР. Але хто приймав таке рішення? Нелегітимний, маріонетковий уряд УРСР? То чи можемо говорити про будь-яку добровільність такого вступу? До речі, за даними істориків, офіційно підписаного договору про утворення СРСР начебто не існує (існує лише підписана чернетка).

Так, українці йшли служити в Радянську армію. Так само, як йшли служити в британську армію сипаї в окупованій Великою Британією Індії. Правда, сипаї служили в британській армії за гроші, а українські

новобранці часто служили через страх бути засудженими й відбувати покарання в таборах ГУЛАГу.

Отже, підсумуємо: статус Радянської армії на території України — це статус окупаційної армії.

Якщо так, то сама Україна — це окупована територія (колонія) зі штучно створеним квазідержавним апаратом, що керувався з Москви. Назва цієї квазідержави — УРСР.

Чому називаємо УРСР квазідержавою? Бо в цього утворення були ознаки державності (уряд, інші органи управління, парламент, судова система тощо), зокрема УРСР був один із засновників ООН.

2. У Другій світовій війні потрібно розрізняти, з одного боку, участь окремих громадян, зокрема українців чи поляків, а, з другого боку, — участь держав.

Щодо перемоги якоїсь зі сторін, то в суспільній свідомості для обивателів визначальним часто є особистий, емоційний фактор на зразок:

— мій родич служив у Радянській армії, отже, перемогла Радянська армія, а, відповідно, й СРСР;

— мій родич служив в Українській повстанській армії (УПА), а оскільки Україна зараз стала незалежною, то перемогла УПА.

Проте з позиції науки на основі того, що наш родич служив у тій чи іншій армії, ми не можемо робити висновок про те, хто переміг. Для науковців це цілком зрозуміло (але чи для всіх?), проте для обивателів — зовсім ні (тут діють інші «закони»).

Крім того, пригадаймо, чи йшли громадяни України під час мобілізації на Другу світову війну добровільно? Зокрема, після Голодоморів та арештів 1937 р.? Чи був у цих громадян вибір? Звісно, був: або дезертирство (а якщо ввіймають, то ГУЛАГ), або, за відмову воювати, — знову ж таки ГУЛАГ, потім — штрафбат, позаду якого стояли кулеметники, як під Сталінградом. Отже, це був вибір чи примус захищати інтереси метрополії, образно кажучи, з відчуттям приставленого до спини холодного дула зарядженої рушниці? Підтвердженням цього є 2 чи 3 млн радянських військовиків, які у перші місяці війни стали полоненими німецької армії.

Та й більшовицька пропаганда в СРСР, ізоляція населення від навколишнього світу в безальтернативності вибору неабияк допомагала. В результаті, сотні тисяч людей записувалися до Червоної армії добро-

вольцями. Ця пропаганда підміняла боротьбу за незалежність своєї держави боротьбою за незалежність метрополії та примарні ідеали побудови комуністичного майбуття на всій земній кулі.

Пам'ятаймо й таке. Під час війни 1941—1945 р. (за даними преси) було розстріляно за вироками військових трибуналів близько 180 тис. військовиків, а ще близько 800 тис. розстріляно без участі трибуналів. У сумі це близько 1 млн. осіб, тобто, — кілька армій... Тож чи можна було українцям не воювати на боці СРСР?

Тому участь наших рідних у війні на тому чи іншому боці — не аргумент у суперечці про те, хто переміг. Як не аргумент і те, скільки українських воїнів воювали в тій чи іншій армії (на зразок: в Радянській армії українців було більше, ніж в УПА, а тому перемогла Радянська армія).

Загалом, наша оцінка подій 1941—1945 р. повинна бути такою, якою вона буде, наприклад, через сто років, коли всі емоції остаточно вляжуться.

3. На основі п. 1 і 2 робимо такий висновок (у вигляді «формули» з двох тверджень):

— українська квазідержави (УРСР) в Другій світовій війні **програла**, оскільки незалежності не здобула (навіть завдяки діям Української повстанської армії);

— поряд із цим, частина громадян квазідержави УРСР в складі військ антигітлерівської коаліції (найбільше — в складі Червоної армії, непорівняно менше — в складі Української повстанської армії) **брала участь** у перемозі над військами гітлерівської коаліції.

Нагадаємо факт: на документі про капітуляцію гітлерівської Німеччини як країн переможців стоять підписи лише чотирьох держав — СРСР, США, Британії та Франції.

Аргументуємо сказане, а саме: Україна ввійшла у Другу світову війну в статусі колонії й вийшла з неї так само в статусі колонії. Позбувшись колоніальної залежності вона не змогла, отже, перемоги не було. Не було тому, що вона знову, вже вдруге в ХХ ст., виявилася окупованою радянською Росією. Адже маріонетковий, колоніальний уряд України в принципі не міг ставити перед собою мету здобути в цій війні для України незалежність (постановка такого питання була рівнозначною підписанню вироку на власну страту).

Трагедія тут полягала в тому, що українські воїни, які воювали в Радянській армії, визволяючи рідну землю від німецького колонізатора, принесли на своїх багнетах колонізатора іншого — радянського. А тут, як каже народна мудрість, хрін за редьку не солодший.

Єдина військова сила, яка воювала за незалежність України, — УПА, причому в широкому розумінні (не тільки ті, кого називають «бандерівцями», що успадкували частину ОУН, а й загони Бульби-Боровця на Волині, які були офіційними правонаступниками Української Народної Республіки). Вона воювала й проти нацистів, і проти більшовиків, і боролася за незалежність, як основну мету.

Проте програла й УПА, яка чинила героїчний опір, але не зуміла підняти на спротив Радянському Союзові все населення України. Не з її ресурсами була війна на два фронти: й проти нацистської Німеччини, й проти більшовицького СРСР. Зрештою, по-іншому й бути не могло, оскільки армія кількістю до 60-100 тис. військовиків (причому добровільна, без держави, без військової промисловості й т. п.) у принципі не може протистояти регулярним, багатомільйонним арміям, що забезпечувалися державами (Німеччиною, Росією), які мали потужні військові промисловості, а, крім того, черпали ресурси ще й іззовні.

Як результат, Україна програла вдруге, як і в час Першої світової війни. Причина такого програшу — відсутність знову ж таки державності українського народу (Українську Народну Республіку в 20-х роках ХХ ст. здолала Росія, а відновлення у Львові української держави у червні 1941 р. здолала Німеччина).

Контраргументом щодо поразки України в Другій світовій війні може служити те, що в її результаті Україна закріпила за собою збільшену територію, а, отже, начебто перемогла. Але поставмо питання так: Молотов, підписуючи з Ріббентроппом таємний пакт 1939 р., турбувався про збільшення території України чи СРСР? Іншими словами: ця нова набута територія (західні області України) сплачувала податки Україні чи Російській більшовицькій імперії? Рішення про відправлення ешелонів із зерном напередодні початку війни до Німеччини приймали в Києві чи виконували розпорядження з Москви? Отже, збільшення території стосунку до перемоги квазідержави УРСР не мало.

Здобула перемогу в Другій світовій війні антигітлерівська коаліція, до складу якої входила, зокрема, й Росія, що зуміла мобілізувати для

спротиву нацистській Німеччині всі 14 колоній (республік) СРСР і в такий спосіб об'єднала різні національності для оборони своїх колоніальних інтересів.

Оцінки участі Польщі в Другій світовій війні.

У Польщі за незалежність воювали дві армії: Армія Крайова та Армія Людова.

Армія Крайова була подолана німецькою та радянською арміями, хоча й із зовсім різних «боків».

Армія Людова, хоча й представляла начебто народ, насправді стала маріонеткою польських прокомуністичних партій й у такий спосіб, прислужуючи КППС й виконуючи її вказівки, зробила Польщу васалом Москви, позбавивши Польщу незалежності. Проте, якщо порівнювати Польщу з Україною, то залежність Польщі від Москви була значно меншою.

Отже, Польща увійшла у війну як незалежна держава, а вийшла з неї у залежному (васальному) стані.

На основі сказаного можемо твердити, що й Польща у Другій світовій перемоги не здобула (можливо, програла). Дати таку оцінку повинні самі польські історики, спираючись на громадянську думку свого суспільства.

Схожу ситуацію маємо не тільки в Польщі, а й у тих інших країнах центральної Європи, які свого часу входили до складу країн РЕВ (країн Варшавського договору, наприклад Чехії, Словаччини та Угорщини).

Висновки.

1. Отже, для України 9 травня — не День Перемоги, бо Україна в цій війні програла, оскільки так і залишилася колонією. Відповідно, й підіймати прапор перемоги нема підстав. 9 травня — це День скорботи за тими 6—8 мільйонами громадян, котрі загинули в Другій світовій війні, так і не здобувши для України незалежності.

Що ж до українців-учасників Другої світової війни, оскільки в складі військ антигітлерівської коаліції вони брали участь у перемозі над військами гітлерівської коаліції, то ми повинні вшановувати їх незалежно від того, на якому боці вони воювали (якщо вони не здійснювали, звісно, воєнних злочинів). Це мають бути як воїни радянської армії, так і воїни УПА.

Виховувати громадян потрібно, звісно, на перемогах, а не на поразках. Проте й поразки іноді стають у пригоді (не забуваймо про 300 спартанців, які стали відомі цілому світові).

2. Разом із Україною програли ще 14 республік СРСР, які після завершення Другої світової війни залишилися в стані колоній.

3. На нашу думку, в Другій світовій війні Польща перемоги також не здобула, оскільки після війни отримала статус напівколонії, тобто її уряд контролювався Москвою. Але таку остаточну оцінку повинні сформулювати польські історики з урахуванням громадської думки.

Що стосується громадян Польщі, то вони, зрозуміло, так само як і деякі громадяни України, в складі різних армій брали участь у перемозі над силами гітлерівської коаліції. При цьому тут маємо на увазі як воїнів Армії Крайової, так і Армії Людової.

4. Якщо прийняти, що Польща також програла в Другій світовій війні, то можна сказати, що вона програла менше ніж Україна, оскільки в другій половині ХХ ст. мала всі ознаки державності, хоча її уряд і контролювалися Москвою. Іншими словами, Україна програла більше ніж Польща.

5. На нашу думку, так само як Україна та Польща в Другій світовій війні програли країни—члени РЕВ (країни Варшавського договору).

6. Для коректування громадської думки, тобто отримання більш точних оцінок (як абсолютних, так і порівняльних), у країнах центральної Європи потрібно провести необхідні соціологічні опитування.

7. Вчені-історики європейського континенту повинні визначити для громадської свідомості своїх країн, як науково коректно треба оцінювати результати Другої світової війни. Такі оцінки на європейському континенті повинні бути більш, менш узгодженими.

8. Перед нами — науковцями, журналістами — повинна постати гігантська інформаційна кампанія, в процесі якої народів України потрібно чітко пояснити, що трапилось з Україною під час Другої світової війни. Таке саме завдання, на нашу думку, повинно постати і перед науковцями, журналістами Польщі та європейського континенту загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Партико З. В. Про червоний прапор, (не) перемогу та «кашу» в головах. Шість тез до оцінки участі українців у Другій світовій війні // День. — 2011, 22 червня. — С. 3.

2. Партико З. В. Як нам називати ту війну? Велика Вітчизняна? Друга світова? Чи...? // День. — 2011, 9 вересня. — С. 3.
3. Партико З. В. Чи має бути за щось соромно ветеранам Червоної армії, які воювали в Другій світовій війні? // День. — 2013, 13 лютого. — С. 3.
4. Партико З. В. Волинська трагедія: просимо прощення і прощаємо. Але чи треба нам знати імена її організаторів? // День. — 2013, 11 липня. — С. 3.
5. Друга світова війна // Вікіпедія. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B0_%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B0. — Доступ: 18.06.2014.
6. II wojna światowa // Вікіпедія. — Режим доступу: http://pl.wikipedia.org/wiki/II_wojna_%C5%9Bwiatowa. — Доступ: 18.06.2014.

Z. Partyko. HAVE UKRAINE AND POLAND WON IN WORLD WAR II?

The object of this exploration is a modern public consciousness, and the subject is the public evaluation of the participation of states (Ukraine and Poland) in the World War II. The application of logic assessments gives the possibility to set that Ukraine was defeated in the Second World War because the independence was not achieved, although its citizens also took part in the anti-Hitler coalition troops who have won. In Poland there were some other processes, however, actually it was occupied by the Soviet army too. The natural question is: how does the modern population of Poland estimate the completion of the World War II? The same question also concerns the other Central European states that were members of the Warsaw Pact. The answer to this question is important for developing a common approach to the coverage of this period in European historiography.

Key words: Ukraine, Poland, World War II, public consciousness, assessments.

Z. Partyko. CZY ZWYCIĘŻYLI UKRAINA I POLSKA W CZASIE II WOJNY ŚWIATOWEJ?

Obiektem jest nowoczesna świadomość publiczna, a przedmiotem — oceny obywatelskiej świadomości (Ukrainy i Polskę) w czasie II wojny światowej. Zastosowanie logiki ocen może ustawić, że Ukraina przegrała II wojnę światową jako niepodległości nie zdobyła, chociaż jeji obywatele (żołnierzy) wzięli również udział w koalicji antyhitlerowskiej, która wygrała. Polska odbyła kilka innych procesów, jednak i ta była rzeczywistość zajęta przez wojsko radzieckie. Nasuwa się naturalne pytanie, jaka jest ocena zakończenia II wojny światowej nowoczesnej obywatelskiej świadomości Polskę. To samo pytanie odnosi się do innych państw Europy Środkowej, które były członkami Układu Warszawskiego. Odpowiedź na to pytanie jest ważne, aby opracować wspólne podejście do pokrycia tego okresu w europejskiej historiografii.

Słowa kluczowe: Ukraina, Polska, II wojna światowa, świadomość społeczna, ocena